

HERINNERINGEN AAN EEN OOSTENRIJKSE REIS II(vervolg van CB 60, pp. 571-574 ¹⁾)

In Wenen logeerde ik bij de Heer Aemilian Edlauer, die grijs is geworden en toch jong bleef in de omgang met mollusken. In een landhuis aan de rand van het Wiener Wald woont hij als schatbewaarder van een sousterrain vol slakkenhuisjes en van een charmante dochter. De slakkenhuisjes zullen wel voor de wetenschap behouden blijven, de charmante dochter helaas niet. Na een flirtation met mollusken en een daaruit voortvloeiende promotie op een malacologisch onderwerp, is zij zich met hart en ziel aan het leeraarsvak gaan wijden. Over de Heer Edlauer persoonlijk past het mij niet veel te schrijven, nadat hij mij als publicistisch enfant terrible herkend had. Wel kan ik niet nalaten, terug te denken aan zijn fijn gevoel voor humor en aan zijn eigenschap, zich even moeilijk te laten fotograferen als de griel. Toen ik er na een krijgslist toch in geslaagd was een opname van hem, zij het dan onthoofd, te maken, en hem enige weken later een afdrukje ervan stuurde, kreeg ik per kerende post de bemoedigende commentaar "nur nicht verzagen".

Aangezien ik tegenover mijn gastheer de wens te kennen had gegeven, enige Weense malacologen van nabij te bezichtigen, besteedden wij de eerste dag van mijn verblijf aan het afleggen van enkele bezoeken. Erg gevariëerd waren de waarnemingen niet. Wenen heeft als steunpunt van molluskenstudie een bloeitijd gekend. Maar de Tweede Wereldoorlog heeft een inzinking gebracht, en sedertdien schijnt het heilige vuur te zijn gedoofd. De oudere generatie is ten dele uitgestorven, ten dele maatschappelijk verbannen. Enkele namen van mensen, die in mijn verbeelding nog steeds als malacologen leefden, moesten van mijn programma geschrapt worden, doordat hun belangstelling niet meer de malacologie bleek te gelden. Zo zweert bijvoorbeeld Senatsrat Käufel, die heel vroeger alleen van kevers wilde weten, en daarna befaamd werd door zijn liefde voor Clausiliidae waarvan hij een collectie van liefst tienduizend monsters bezat, tegenwoordig bij wantsen. Zimmermann, die zich verdienstelijk heeft gemaakt o.m. met zijn studies over het genus Oracula, bleek al in geen twintig jaar meer oog te hebben voor mollusken. Zijn collectie is nu in Linz en zijn aandacht bij de insecten. Adensamer, vroeger directeur van het museum in Wenen, heeft zich na de oorlog teruggetrokken in de handel. En zo zou nog een hele rij van afvalligen de revue kunnen passeren.

Een jongere generatie met voldoende élan om de studie in ruimere kring een nieuwe impuls te geven, is er nog steeds niet. De mijns inziens belangrijkste voorwaarde daartoe ontbreekt, namelijk een recent, goed geïllustreerd, niet schrikbarend duur determineerboek van de Oostenrijkse mollusken. Als zo'n werk bestond, zou er een stevige basis voor onderzoek zijn, en een prikkel tot verzamelen. Misschien, dat de "Fauna Austriaca", die enkele Oostenrijkers reeds jaren voor de geest zweeft, de verwachte opleving zal brengen. Hoe belangrijk zo een leidraad is, blijkt zowel in positieve als in negatieve zin ook elders steeds weer. In Nederland was het de Fauna van Nederland, deel 7, die de stoot gaf tot de studie van de recente molluskenfauna van ons land. En het is zeker ook geen toevalligheid dat eerst na de dissertatie van C. O. van Regteren Altena, de fossiele schelpen van de zeegaten zich in een sterk groeiende belangstelling van veel amateurs zijn gaan verheugen. In Duitsland ziet men na de oorlog een tegengesteld verschijnsel. Sinds de oplage van Ehrmann's bekende determineerwerk tijdens de laatste oorlog werd vernietigd, en ook Geyer's werk tot de begeerde zeldzaamheden is gaan behoren, ontbreekt de Duitse jeugd, die toch over het algemeen wel veel belangstelling heeft voor de natuur, een goede handleiding voor de molluskenfauna. Er zijn in Duitsland nog heel wat ernstige beoefenaars der malacologie, doch als ik mij niet vergis, behoort het merendeel tot wat men pleegt te noemen "de oude-

re generatie". Het is dan ook zeer toe te juichen, dat leidingge-
vende malacologen in Duitsland ernstig een herziene; tweede druk
van Ehrmann's werk overwegen.

Uiteraard is het bestaan van een goed en goedkoop handboek
niet de enige voorwaarde tot een herleving van de molluskenstudie.
Minstens zo belangrijk is de samenwerking van gelijkgeïnteresseer-
den in het verband van een vereniging of een werkgroep. Het gere-
gelde contact met geestverwanten werkt stimulerend op de belang-
stelling van de enkeling; de werkgroepen vormen de "leerscholen"
van de nieuwelingen onder de amateurs. In Oostenrijk, dat malaco-
faunistisch zo gezegende land, ontbreken jammer genoeg dergelijke
werkgroepen.

Gedurende mijn verblijf in Wenen bracht ik ook nog een bezoek
aan het Landesmuseum met de rijke collecties uit de tijd, dat
Sturany en Wagner daar werkten, en waar nu Dr Jackl de scepter
zwaait over de molluskenafdeling. In het Zoölogisch Instituut
maakte ik o.m. kennis met Dr Starmühlner, die zich ook bezig houdt
met onderzoek van de mollusken van Oostenrijk.

De dagen, die ik bij de Heer Edlauer doorbracht, werden voor-
namelijk besteed aan het bekijken van zijn collectie, het bestude-
ren van onbewerkte Pisidiums en het met vreugde incasseren van
doubletten. De verzameling van mijn gastheer was een halve eeuw
malacologische geschiedenis. Op zijn tiende jaar begon hij met
verzamelen. Als ambtenaar van de Donau Save Adria Eisenbahn Ge-
sellschaft was hij later in de gelegenheid veel bijeen te bren-
gen uit het Balkangebied en de Noordelijke Adria. Groot is ook de
hoeveelheid materiaal verworven uit andere collecties. Zo bevindt
zich in zijn collectie ook het omvangrijke materiaal, dat wijlen
Kuščer, een intieme vriend van Edlauer, in het Noorden van Zuid-
slavië vergaard heeft, en waaronder zich grote hoeveelheden kleine,
in grotten en bronnen levende soorten Prosobranchia bevinden
een groep waarvoor de Heer Edlauer een bijzondere voorliefde
heeft. Voor mijn geestesoog zie ik hem weer aan zijn werktafel
zitten, vaak heel vroeg in de ochtend, bezig met het uitzoeken
van minuscule schelpjes, wier vormen hem steeds weer verwonderden.
Diep gebogen over deze wonderwereld mompelde hij dan met innig
welgevallen: "Komisches Zeug, ich verliebe mich immer wieder darin",
of verzuchtend: "Schauen Sie mal solch schönes Vieh, und kein
Fundort dabei, ist das eigentlich nicht sehr traurig?" Wanneer hij
tussen zijn materiaal een Pisidium vond, schoof hij mij die toe
met de stereotiepe vraag: "Und was sagt denn der Pisidienpabst da-
drüben zu dieser Schale?"

Het sousterrain, waar zijn collectie was opgeborgen, had een
bepaalde, bijna geheimzinnige sfeer. Schemerlicht, veertien prop-
volle ladenkasten en massa's dozen en kistjes, hoog opgestapeld,
veel stof, vergeelde foto's aan de wand. Het is onbegrijpelijk
hoe één mens zo veel in zijn vrije tijd kan bijeenbrengen, sorte-
ren en bewerken. Nimmer heeft de Heer Edlauer hierover gepubli-
ceerd, wat jammer is. Maar toch ook wel begrijpelijk, want dan
had de Eisenbahn Gesellschaft hem op zijn minst vervroegd pensi-
oen moeten geven.

Al pratend passeren vele malacologen die eens in deze cata-
comben vertoefd hebben, maar wier necrologieën reeds lang geleden
zijn gepubliceerd, de revue. Daar op dat bankje heeft Geyer nog
gezeten, zei mijn gastheer, en hij vertelde anecdotes over deze
patriarchale figuur. Daar was ook Gredler, de statige monnik met
zijn streng gegroefd gezicht; Ehrmann, de typische Sakser met zijn
scherpe gelaatstrekken en scherpzinnige blik; Wiedemayer, die
geestelijke was, en wiens collectie grotendeels in die van Edlauer
is opgegaan. Ook de collectie van Von Vest, waarin veel materiaal
van Bielz, is voor een belangrijk deel in die van Edlauer opgeno-
men. Verder een verzameling naaktslakken van Prof. Franz. Dit is
slechts een slordig beeld aan de hand van opmerkingen in gesprek-
ken over het ontstaan dezer grote verzameling mollusken.

Afgezien van een excursie door het Wienerwald, een uitgestrekt op heuvels liggend beukenbos, waarin eigenlijk weinig ontroerends verzameld werd (Helicodonta obvoluta, Cochlodina laminata, Iphigena ventricosa, Laciniaria biplicata, Clausilia pumila, Retinella nitens, Gonyodiscus rotundatus) maakten wij een dagtocht naar het enkele tientallen kilometers ten Zuiden van Wenen op 1800 meter hoogte liggende Raxplateau, voornamelijk om enkele bijzondere Vitrinasoorten te zoeken. Veel succes hadden wij, wat dit genus betreft, niet, maar van andere genera werden toch wel aardige dingen gevonden, soms in groten getale, zoals Fusulus varians, waarvan 20% albino, Iphigena mucida, Cylindrus obtusus e.a. Verder een Vitreasoort waarin ik geen gat zag, en die dus tot V. diaphana gerekend moest worden.

Interessant was onze ervaring met de detailverspreiding der onderscheidene soorten in het onderzochte terrein. Mijn gastheer en ik zochten, zodra wij op het plateau waren, ieder een eigen plekje op, ongeveer vijftig meter van elkaar. Op het eerste gezicht hadden wij gelijksoortige biotopen voor ons: voornamelijk met korte grassen en vochtig mos bedekte grond, die bezaaid was met stenen en rotsblokken. Nadat wij een uur lang onze eigen gang gegaan waren, kwam mijn gastheer naar mij toe met een gezicht alsof het sinterklaasfeest op til was. En, wetend dat ik vooral belangstelling had voor Cylindrus obtusus, legde hij een levend exemplaar van deze soort voor mij neer. Niet weinig verwonderd was hij, toen bleek dat in mijn verzamelbuis op zijn minst al honderd exemplaren van Cylindrus rondkropen, voor het merendeel volwassen. Ik haast mij eraan toe te voegen, dat dit geenszins te danken was aan een grotere begaafdheid van mij voor de Cylindrus-jacht, want dit dier met zijn opvallend gevormd, wit huisje kan zelfs de aandacht van de minst begenadigde verzamelaar niet ontgaan. Voorts had ik vele tientallen exemplaren van Fusulus varians bemachtigd. Daarentegen domineerde in de buit van de Heer Edlauer Iphigena mucida. Uit deze ervaring blijkt weer, hoe grillig de detailverspreiding van soorten in een ogenschijnlijk homogeen terrein kan zijn. Een enkele kwantitatieve opname is nog lang niet representatief voor het gehele terrein. Van Heliciden bijvoorbeeld is het bekend, dat zij ondanks hun vaak grote verspreiding, geen avontuurlijke imborst hebben en van nature honkvast zijn. Helicella's kunnen zeer plaatselijk heel dicht kolonies vormen en hangen soms in trossen aan grashalmen of takken. Toch komt het dan niet in hun collectief brein op om stormenderhand een groter territorium te veroveren. Ook Cylindrus, die eveneens een Helicide is, heeft iets van deze mentaliteit. Ik vond ze veelal in kluitjes bijeen, tot 30 stuks in holletjes in de grond of onder stenen.

En hiermede ben ik aan heteind gekomen van mijn verhaal. Wel bezocht ik op de terugreis nog enkele malacologen in Duitsland, doch daar dit land voorlopig waarschijnlijk niet meer deel uitmaakt van Oostenrijk, valt het buiten het bestek van dit reisverslag, daarover nu te rapporteren.

J. G. J. Kuiper

- 1) In het eerste deel van dit reisverhaal staan enkele vergissingen. P. 571, "in het voorjaar" moet zijn "in het najaar"; p. 572, 9de regel van onderen, Cochlostoma moet zijn Cochlodina.